

KAYGUSUZ ABDAL

YAŞAMI HAKKINDA

Kaygusuz Abdal , XV. yüzyıl şairlerindedir. Yaşamı üzerine bilinenler, onun adına yazılmış bir Vilayetname'ye (Menakıb-ı Baba Kaygusuz), kendi şiirlerine dayanıyor.

Doğum ve ölüm tarihi kesin olmamakla birlikte 1341-1444 yılları arasında yaşadığı üstünde birleşilmektedir.

Menkıbeye göre, asıl adı Gaybî olup Alâiye (Alanya) beyinin (Hüsâmüddin Mahmud) oğluymuş. Bir gün ava çıkmış ve bir geyiğe rastlamış. Attığı ok geyiğin koltuğuna saplanınca geyik kaçmış, o kovalamış. Abdal Musa'nın tekkesine varmışlar, geyik içeri dalmış. Gaybî de peşinden. Giriş o giriş. Abdal Musa'nın dervişi olmuş ve kırk yıl ona hizmet etmiş. Sonra da şeyhinin buyruğuyla Mısır'a giderek oradaki tekkeyi kurmuş. Şiirlerinde de Abdal Musa'ya bağlı olduğunu, şeyhinin tekkesinin Elmalı'da bulunduğunu söylemektedir. Yine kendisi Hicri 800'de (1397/98) doğduğunu belirtiyor. Bu onun Mısır'a gittiği tarih olsa gerektir. Nitekim, Kahire'de Mısır sultanı ile görüştüğü Mukattam dağındaki tekkesini 1404/1405 tarihlerinde yaptırdığı, daha sonra Hicaz'a gittiği, Bağdat, Kerbela, Musul yörelerini dolaştığı ve tekrar Elmalı'ya geldiği biliniyor. Elmalı'da çok kalmamış, Mısır'a dönerek yaşamını tekkesinde sürdürmüştür. Öldüğü yıl bilinmemekle birlikte 1424'ten sonra öldüğü sanılıyor. Kahire'deki tekkesinin yanında bulunan bir mağaraya gömülmüş. Bu nedenle Abdullah El Magarevî adıyla anıldığı söylenmektedir. Tekkesi, Bektaşilerce, Hacı Bektaş, Necef ve Kerbela tekkelerinden sonra dördüncü makam sayılmaktadır. Bektaşi meydanındaki on iki posttan biri de Kaygusuz'a aittir. Yalnız onun Bektaşilerce böylesine benimsenmesine karşın yaşadığı çağda bir Bektaşi dedesi olmadığı, Kalenderi olduğu belirtilmelidir. Onu, "bir Rum abdalı, yani Kalenderi şeyhi olarak" değerlendirmek gerekir. (Ahmet Yaşar Ocak)

Kaygusuz Abdal bir görüşe göre Mısır'da ölmüş, Mukattam dağı'nda bir mağaraya gömülmüştür. Bir başka görüş, Kaygusuz'un mezarının Elmalı'nın Tekke Köyü'ndeki Abdal Musa Türbesi'nde olduğudur. Bu türbede, şeyhi, şeyhinin annesi, kızkardeşi ve üç dervişle birlikte yatmaktadır.

Kaygusuz Abdal aruz ve heceyle şiirler yazmış, kaynağını sözlü anlatımdan alan,yalın bir dile, kendine özgü bir söyleyişe yaslanan düzyazı örnekleri vermiştir. Ama asıl önemi halk şiiri geleneği içinde,

halkın diliyle yazdığı nefeslerde görülür. "Gerçekten de coşkun, coşkun olduğu kadar yaşayışa bağlı, yoksulluk çeken bir insandır; kendinin ve halkın ruhsal durumlarını alaylı bir tarzda inceleyen, dile getiren bir ozandır. (...) Derli toplu, düzenli şiir söylerken bile birdenbire sözleri bir tekerleme haline girer. Birçok şiirlerinde tatmin edilmeyen isteklerin özlemi, bilinçaltı izlenimlerin söze gelişi, özlü bir yaşayış ve dilenen mutluluk özlemi göze çarpar; bazı kere de gerçeküstü bir şiir meydana çıkar. Bu bakımdan, Yunus tarzını ve edasını benimseyen ve Alevi-Bektaşî halk edebiyatını kurucusu sıfatını vermekten hiç çekinmeyeceğimiz Kaygusuz Abdal, tamamıyla özgün bir ozandır" (Abdülbaki Gölpınarlı)

* * *

Bektaşî geleneğine göre Kaygusuz Abdal, Teke Beyi'ne bağlı Alaiye (Alanya) Sancağı Beyi'nin oğludur ve ismi Gaybî'dir.

Gaybî bir gün yaraladığı bir geyiğin arkasını kovalarken Elmalı kasabasında Abdal Musa dergahına varmış, kendisini önleyen dervişlerden yaralı geyiği istemiş, böyle bir av gelmediğini söyleyen dervişlerle çekişmeye başlamış, araya giren Abdal Musa:

-Oğul attığın ok bu mudur?

diye koltuğunun altında vücuduna saplı duran oku göstermiş. Geyiğe atılan oku Abdal Musa'nın koltuğunda görerek şaşırın on sekiz yaşındaki Gaybî böylece Abdal Musa'nı dergahına kul olmak şeyhe mürid olmak istemiş. Şeyh ona mücerredlik yolunun zorluklarını anlatmış:

*"Bey oğlu derviş olmak dilersin demek. Dinle öyleyse.
Dervişin ilk harfi d (dal) dir. "Dünyayı terk" demektir.
Dervişin ikinci harfi r (re) dir. "Riyayı terk" demektir.
Dervişin üçüncü harfi v (vav) dir. "Varlığını terk" demektir.
Dervişin dördüncü harfi y harfidir. "Yalanı terk" demektir.
Dervişin beşinci harf ş harfidir. "Şehveti terk" demektir.
Sen bütün bunları yapabilecek misin? Böyle yaşayabilecek misin?
Git, babana da sor, razı gelir mi?"*

Sonunda Gaybî'nin ısrarı üzerine onu tarikat usulünce tıraş ettiler, taç ve hırka giydirdiler, beline kemer bağladılar. Bu olayı işiten babası, çok üzüldü; genç oğlunun bu mücerredler dergahına girmesi, onuruna dokunmuştu. Hemen Teke Beyi'ne giderek, oğlunu Abdal Musa'nın elinden kurtarmasını rica etti. Teke Beyi, Kılacağı'lı İsa adlı birini göndererek Şeyhi alıp getirmesini emretti; fakat, Şeyhin kerameti eseri olarak, attan inerken ayağı özengiye takıldı; ürküp

kaçan at üzerinde sürüklenerek parça parça oldu. Hiddetlenen Teke Beyi'ni, Şeyh'in üzerine asker gönderdi; onu tutup yakmak için ateşler yaktırdı. Olup biteni keşfeden Abdal Musa dört-beşyüz kadar müridiyle birlikte *sema* ederek ateşi söndürdüler. Sonra geri dönüp tekkeye gelirlerken, dağdan *kara bir canavar* indi. Abdal Musa: "işte Teke Beyi'nin ruhu" dedi. Tekkeye odun getiren bir derviş baltasıyla vurup *canavan* öldürdü. Bu sırada Teke Beyi de ölmüş, askerleri dağılmıştı. Bunu gören Alaiye Beyi, Musa'nın *hak erenler*'den olduğunu anladı; maiyetindeki üçyüz adamla gelip Şeyhin elini öptü; oğlunun kalmasına razı oldu. Gaybî bu suretle kırk sene tekkede hizmet etti; Şeyh ona Gaybî, kaygudan reha buldun (kurtuldun); şimdiden sonra Kaygusuz ol!" diyerek Kaygusuz lakabını verdi. Nihayet Hacca niyet etti. Abdal Musa ona bir icazetname yazıp verdi. Kaygusuz kağıdı saklayacak uygun bir yer bulamayıp kalbinde saklamak üzere, onu, içtiği ayranına doğradı ve yedi. İşte, bundan sonra, kalbinden *hikmetler* (safiyane şiirler) söylemeye başladı. Nihayet, Şeyh onun yanına kırk derviş verdi. Hacca niyet eden Kaygusuz, dervişleriyle beraber uzun bir seyahatten sonra Mısır'a geldi. Meğer Mısır Padişahı'nın bir gözü kör imiş. Bunu gören Kaygusuz, hemen gözünün birine pamuk yapıştırdı, dervişleri de öyle yaptılar. Dimyat'tan gemiye binip Nil yoluyla Bulak iskelesine geldiler. Mısır Padişahı'nın Hacib'i burada onlara rasgeldi, Kaygusuz'a sorduğu suallere aldığı cevaplar hoşuna gitti. Ve padişaha bunların halini anlattı. Padişah bunları imtihan etmek istedi. Dervişleri ziyafeti çağırıldı. Sofraya da sapı üçer karıştan uzun kaşıklar koydurdu. Sofraya ilk önce Mısır'ın zahid ve abidleri, beyleri davet edildi. Kaşıkları görünce şaşırıp kaldılar, bir şey yiyemediler. Nihayet bizim dervişler oturdular. Herkes kendi kaşığıyla karşısındakine yemek verdi. Padişah bunların arif adamlar olduğunu anladı. Kaygusuz, Padişah'ın bir gözü görmediği için kendilerinin de gözlerinden birine pamuk yapıştırdıklarını söyledi. Bundan pek etkilenen Padişah, pamukları çıkartmalarını emretti. Bunun üzerine Kaygusuz dua etti; hazır olanlar ellerini gözlerine sürüp "amin" dediler; dervişlerle birlikte Padişah'ın da gözleri açıldı. Şeyh'in bu kerametini gören padişah, hemen tahttan inip Kaygusuz'un ellerini öptü, mürid oldu.

YAPITLARI

Manzum

Divan (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitapları Manzum No: 797)
Gülistan (Ankara Genel Kitaplık No: 167)
Mesnevi-i Baba Kaygusuz (Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Paşa Bölümü No: 19)

Düzyazı

Budalanâme (Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitapları No: 909)
Kitab-ı Miglâte (Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba Bölümü
No: 41162)
Vücutnâme (İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Türkçe
Yazmalar No: 6817)
Risale-i Kaygusuz Abdal (Atatürk İstanbul Belediye Kütüphanesi,
Osman Ergin Bölümü No:1102)

ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

BEN BU AŞKA DÜŞELİ*

Ben bu aşka düşeli bu sakalı kırkarım
Dost ile bilişeli bu sakalı kırkarım
 Ben kırkarım o biter çimende bülbül öter
 Usta berber der yeter bu sakalı kırkarım
Aşka olup mülâzim bilindi cümle râzım
Gayrı sakal ne lâzım bu sakalı kırkarım
 Ben çalarım tanbura giyinirim tennûre
 Hak çerağın uyara bu sakalı sırkarım
Var mı bunda bir hatam gayrı gönülden atam
Çok mu gelir bir tutam bu sakalı kırkarım
 Ben gezerim yazıda kuvvetim var bâzûda
 Ne işim var kazıda** bu sakalı kırkarım **kadı
Kaba sakal istemem hep kesilse gam yemem
Hiç kısa uzun demem bu sakalı kırkarım
 Sakalımla başımı bıyığımla kaşımı
 Hak onara işimi bu sakalı kırkarım
Kaygusuz Abdal menem fartı furtu bilmezem
Bir tüyünü koymazam bu sakalı kırkarım

BENK İLE SEYRETMEME AH

Benk ile seyretmeye ah bize bir bağ olsa
Issı soğuk olmasa havası hub sağ olsa
 Pireden incinmesek kar ve yağmur olmasa
 Sinek hey vızlamasa ona hem yasağ olsa
Dobruca Ovasından büyük yağlı çörekler
Akkermanın yağından benzimiz hey ağ olsa
 Cümle cihan koyunun semiz yahni etseler
 Biz yemeğe başlasak engeller ırağ olsa
Gaziler helvasından cihan dop dolu olsa
Zülbiye halkasiyle simidi hem çoğ olsa

Düp düz bu yaş ovalar her birisi boş durmasa
Sulu şeftalisi çok bin üzümlü bağ olsa
Kande birg öl var ise badem palüze olup
Bir yanından diş vursak çevresi bal yağ olsa
Kaygusuz Abdal otur kimin ye kimin götür
Sofuya kozkalmadı abdala kaymağ olsa

BU ÂDEM DEDİKLERİ

Bu âdem dedikleri el ayakla baş değil
Âdem mânâya derler surat ile kaş değil
Gerçi et ve deridir cümlenin serveridir
Hakkın kudret sırrıdır gayre bakmak hoş değil
Âdem mânâ-yı mutlak âdemdedir nutk-u Hak
Âdemden gafil olma o hayal ya düş değil
Âdem gerek su gibi arı olsa arınsa
Âdem oldur ey hoca nefsi de serkeş değil
Âdemdedir külli hal ilm ü hikmet güft ü kal
Âdem katında âdem dane-i haşhaş değil
Âdem odur ey hoca gıdası mânâ ola
Maksud âdemden ahî çöp veya tutmuş değil
Kendi özünü bilen maksudun bulan kişi
Hakkı bilen doğrudur yalancı kallâş değil
Bu Kaygusuz Abdal'a âşık demem dünyada
Nakş u suret gözetir maksudu Nakkaş değil

CÜMLE KAPLUMBAĞALAR

Cümle kaplumbağalar kanatlanmış uçmağa
Kertenkele derilmiş Kırım suyun geçmeye
Bir pire bir mud tuzu yüklenmiş gider yola
Geh at olup yorgalar geh kuş olup uçmağa
Bir karınca devenin tepmiş oyluğun ezmiş
Bir budunu götürmüş dönüp ister kaçmağa
Çekirge buğday ekmiş Manisa'nın çayında
Sivrisinek derilmiş ırgat olup biçmeğe
Balıkçıl köprü yapmış o çayların birinde
Yüklü yüklü ördekler gelir andan geçmeğe
Ergene'nin köprüsü susuzluktan kurumuş
Edirne'nin minaresi eğilmiş su içmeğe
Kaygusuz'un sözleri Hindistan'ın kozları
Sen de bu yalan ile gidem dersin uçmağa

DOST SENİN YÜZÜNDEN

Dost senin yüzünden özge ben kible-i can bilmezem
Pirin hüsnünü severim bir gayri iman bilmezem
 Bana derler ki şeyâtîn senin yolunu azdırır
 Ben bu zerrak sofulardan gayri bir şeytan bilmezem
Sof î-i sâlûs nedendir hüsne münkir geçindiği
Ne acep belâ gelüptür şu ki ben Hak'tan bilmezem
 İnsan-ı kâmil ki derler Mustafa'dır Murtaza'dır
 Dahi kim vardır cihanda ben gayri insan bilmezem
O Şah-ı hüsnün aşkına özümü viran kılmışam
Kaygusuz Abdal'dır adım cübbe ve kaftan bilmezem

YAMRU YUMRU SÖYLERİM

Yamru yumru söylerim her sözüm kelek gibi
Ben avare gezerim sahrada leylek gibi
 İşim kalp sözüm yalan ben değil adım filân
 Bu halk insana derim sözümü gerçek gibi
Aşk kuşları derilse aşktan dane verilse
Usulüm toya benzer avazım ördek gibi
 Terk etmedim benliği bilmedim insanlığı
 Suretimi âdem velî her huyum eşek gibi
Ârifler sohbetinde marifet söyleseler
Ben de hemen düşünmem ürerim köpek gibi
 Gerçi Hakk'ın halkıyım marifetsiz aylakım
 Ârifler sohbetinden kaçırım ürkek gibi
Bu marifet ilminden haberim yok cahilim
Benden mâna sorsalar sözlerim sürçek gibi
 Âşıklar can içinde âşikâr gördü Hakk'ı
 İşitmenin mânası olmaya görmek gibi
Miskin Sarâyî kıydın kul oldun sen nefesine
Senin hırs u hevesin tuttu seni fak gibi

YÜCELERDEN YÜCE

Yücelerden yüce gördüm
Erbabsın sen koca Tanrı
Âlem okur kelâm ile
Sen okursun hece Tanrı
 Garip kulun yaratmışsın
 Derde mihnete katmışsın
 Anı âleme atmışsın
 Sen çıkmışsın uca Tanrı
Kıldan köprü yaratmışsın
Gelsin kulum geçsin deyu
Hele biz şöyle duralım
Yiğit isen geç a Tanrı
 Kaygusuz Abdal Yaradan
 Gel içegör şu cur'adan
 Kaldır perdeyi aradan
 Gezelim bilece Tanrı!

**Şiir adları kolaylık olsun diye tarafımdan konuldu (T.A.B.)*

Tuğrul Asi Balkar

KAYNAKLAR

Alkan Erdođan, Sayılar ve Hayvan Simgeleriyle Alevi Mitolojisi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005

Arisoy M.Sunullah, Türk Halk Şiiri Antolojisi, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1995

Birdođan Nejat, Anadolu Aleviliđi'nde Yol Ayrımı İçerik-Köken , Mozaik Yayınları, İstanbul, 1995

Boratav Pertev Naili, İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000

Eyubođlu İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Kaygusuz Abdal, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul, 1992

Gölpınarlı Abdülbaki, Türk Tasavvuf Şiiri Antolojisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004

Kaleli Lütfi, Tanrı İnsan, Can Yayınları, İstanbul, 1996

Kaygusuz İsmail, Anadolu Bilgeleri, Su Yayınları, İstanbul, 2005

Melikoff İrene, Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeđe, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998

Ođuz Burhan, Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri III, Simurg Kitapçılık, İstanbul, 1997

Özkırmıllı Atilla, Türk Edebiyatı Tarihi Cilt II (Ansiklopedik), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004

Yađanođlu Alimcan, Dedemin Cönkünden Alevi-Bektaş Şiirleri, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002

Yerguz İsmail, Kaygusuz Abdal Yaşamı Sanatı Yapıtları, Engin Yayıncılık, İstanbul, 1997

Yücebaş Hilmi, Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi, Kendi Yayını, İstanbul, 1976